

SAMFUNNSSTYRING

Samfunns-
styringVenter på
søkkrike
stiftelser

Private stiftelser deler ut 1,5 milliarder til kulturen hvert år. Det kan blir veldig mye mer i tiden som kommer. Men da må de anerkjennes som det viktige supplementet de er.

Av Joakim Birkeli Jacobsen
Jbj@dagensperspektiv.no

Når milliardærene en dag går lei Ferrari, yachter og jaktchalet, vil de opprette allmennyttige stiftelser og dele ut penger til folket. Kanskje. For kulturlivet vil ekstra private penger være et kjærkomment supplement. – Nå må snart stiftelsenes rolle anerkjennes, sier Bjørn Øiulfstad i Stiftelsesforeningen.

Mens vi venter på...

- Han skulle ha vært her nå.
- Han har ikke sagt helt sikkert at han kommer.
- Hvis han nå slett ikke kommer?

– Så får vi komme igjen imorgen. – Og dagen etterpå der igjen.

I Samuel Becketts klassiske teaterstykke dukker som kjent aldri Godot opp, men den eksistensielle tomheten fylles likevel med innhold av de ventende.

Kulturlivet går også sin gang, med de midlene som finnes etter et blodrødt koronaår. Mens kulturbudsjettet i et normalt år ligger på rundt 15 milliarder kroner, omsetter kulturlivet selv for rundt 43 milliarder kroner. Det er bokbransjen og musikkbransjen som står for halvparten av dette beløpet, mens scenekunst, museene og kulturarv står for 13 milliarder kroner (en del av totalen er det staten som kjøper). Dette er ifølge

FOTO: STIFTELSESFØRENINGEN / BIRGIT SOLHAUG
Leder i Stiftelsesforeningen Bjørn Øiulfstad.

«Stiftelsenes rolle for forskning og kulturliv blir for lite anerkjent»

Bjørn Øiulfstad

en Menon-rapport om kultursektoren.

Og bransjen venter. Den venter på de store stiftelsene som dagens milliardærer en dag skal opprette. Da vil det kanskje også dryppe litt på kultursektoren, er tanken.

Mens det finnes en rekke store stiftelser som Diakonhjemmet, Handelshøyskolen BI, Sintef eller DNV GL, er det de allmennyttige stiftelsene som deler ut midler til gode formål.

Samlet delte norske stiftelser ut 5,8 milliarder

Fiolin laget av Antonio Stradivari i 1689 i Cremona, også kalt «Arditti». Elise Båtnes spiller på dette instrumentet.

FOTO: SPAREBANKSTIFTELSEN DNB

kroner i 2019. Det er en kraftig oppgang bare siden 2014, da utdelingene totalt kom på 4 milliarder, ifølge Stiftelses- og lotteritilsynet. Trolig er tallet enda høyere for 2020. Det meste går til kultur og idrett, som i 2019 fikk 1,5 milliarder kroner av stiftelser.

Sparebank og forsikring

De aller største stiftelsene er knyttet til eierskapet i Sparebanker eller forsikringsselskaper. Sparebankstiftelsen DNB eier 130 millioner aksjer i DNB. Aksjeposten er for tiden verdt rundt 24 milliarder kroner. Gjensidigestiftelsen har som formål å være den største eieren i Gjensidige Forsikring og ha mellom 33 og 60 prosent av aksjene der. Det tilsvarer verdier for opp mot 60 milliarder kroner.

Mange av de mindre stiftelsene har bakgrunn i Norges rolle som sjøfartsnasjon. Gamle rederi-navn som Klaveness, Bergesen og Jahre dukker opp. Dette er stiftelser som ble til for flere tiår siden.

Generasjonsskifte

Kanskje er det bare et spørsmål om tid før også dagens formueende velger å gi bort pengene.

I 2013 overførte Olav Thon mesteparten av sin eiendom, som er aksjer i Olav Thon Gruppen, til Olav Thon Stiftelsen. Aksjene ble den gangen verdsatt til 25 milliarder kroner.

Stiftelsen Fritt Ords leder Knut Olav Åmås skrev nylig en kronikk i Aftenposten hvor han pekte på et potensielt skred av nye allmennnyttige stiftelser de kommende tiårene - kanskje som følge av formuene som er skapt av oljen, finans eller oppdrett?

Kjell Inge Røkke må ta deler av skylden for de høye forventningene. Han har gjentatte ganger uttalt at målet er å gi bort store deler av formuen gjennom opprettelsen av en allmennnyttig stiftelse. I 2009 var det snakk om å gi bort 80 prosent av verdiene til The Røkke Family Foundation. I 2017 var det blitt til 17 milliarder kroner. Ved inngangen til året anslo Kapital Røkkes formue til 27,5 milliarder kroner.

Nå er det ikke mange i kulturlivet som holder pusten mens de venter på at fiskeren og oljeindustriemagnaten som nylig kjøpte Bitcoin for en halv milliarder kroner, avslører at han egentlig har bygget opp formuen for å støtte opp om norsk scenekunst og rosemalingstradisjoner. Røkke har selv mer sans for stipender til realfagsstudenter og støtte til fotballklubber, og han bygger for tiden et skip som skal støtte opp om hav- og klimaforskning. For kulturlivet er håpet at dersom Røkke oppretter en allmennnyttig stiftelse, vil flere følge i hans fotspor - og da må det da også dryppe noe på dem?

Fortsatt ventes det. Så langt har ikke skattemyndighetene gått med på å la Røkke kontrollere eierskapet og utbytterne etter overføring av verdier til stiftelsen, og da var det visst mindre interessant. Likevel gjentok han nylig målet om å gi bort store deler av formuen.

Dansk kultur for stiftelser

Pengene i private stiftelser kan erstatte det offentlige midler. I 2005 åpnet den nye operaen i København. Prisen var 2,5 milliarder danske kroner. Regningen tok A.P. Møller Fonden - eid av en stiftelse. Tre år senere åpnet Operahuset i Oslo. Det hadde kostet 4,3 milliarder å bygge. Det norske folk betalte regningen via statsbudsjettet.

I Danmark er mange av de største selskaper på børsen kontrollert av stiftelser, som for eksempel Carlsberg. Et av Nordens største selskaper Novo Nordisk hadde ikke eksistert uten forskningsmidler fra stiftelsene. Mens det i Norge gjerne er staten som er garantisten mot utenlandske oppkjøp, er det stiftelsene som tar denne oppgaven i Danmark.

Leder i Stiftelsesforeningen, advokat Bjørn O. Øiulfstad, forklarer at Sverige og Danmark har flere allmennnyttige stiftelser enn Norge. En av flere grunner er at store, norske formuer gikk tapt i krakket etter første verdenskrig.

Tilbake til 1100-tallet

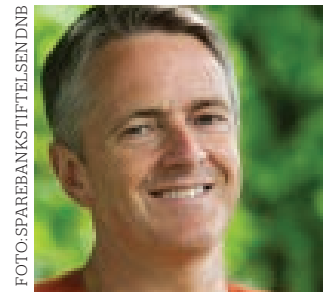
Likevel har stiftelser en lang tradisjon også i Norge. Lenge før velferdsstaten fantes det velstående mennesker med sosial samvittighet som opprettet stiftelser eller legater som skulle støtte opp om konkrete formål. Enker av sjøfolk, utdanning av barn fra fattige familier, legater til studenter ble det etter hvert mange av. I dag er de fleste lagt ned eller slått sammen.

Det ligger i en stiftelses natur å være evigvarende, men den må sikre seg nok kapital til å fornye seg, og det er det de færreste som har gjort. En av de eldste stiftelsene som fortsatt eksisterer,

Dette er en stiftelse

- En stiftelse er et selskap uten eier, og er opprettet for å realisere et eller flere bestemte formål.
- Når stiftelsen er opprettet skal kapitalen gå til formålet og det er formålet som eier stiftelsen.
- Styret skal forvalte kapitalen slik at formålet lar seg realisere.

KILDE: LOTTERI- OG STIFTELSESTILSYNET

Leder for kunst og kultur i Sparebankstiftelsen DNB, Anders Bjørnsen.

«Vi er fullstendig klar over hvor stor påvirkning vi har innen kunst og kulturfeltet»

Anders Bjørnsen

går helt tilbake til middelalderen.

Stiftelsen Oslo Katedralskole ble opprettet på 1100-tallet. Stiftelsen for Oslo Hospital ble også opprettet på 1100-tallet av paven og videreført av Den norske kirke etter reformasjonen.

Thomas Angells stiftelser til berikelse for Trondheim by stammer fra 1780-tallet. Thomas Angells ble opprettet for å hindre en forførelsk dansk fra å få kloa i familieformuen. I de første årene ble det delt ut så mye til trengende i Trondheim at biskopen fryktet masseinvasjon av fattige. Stiftelsens innflytelse går forbi fylkesgrensene. Thomas Angells stiftelser ledes i dag av nylig avgått sjef i Arbeidstilsynet og leder for regjeringens utvalg som skal vurdere offentlige lederes lønn, Ingrid Finboe Svendsen.

Sentral rolle

Stiftelser dukker opp som sentrale jordmødre for flere av Norges kulturbastioner. Da Oslo Filharmonien i dag anses som et av de ledende i verden, kan de takke Skibsreder A. F. Klaveness og frues legat til fordel for et konsertorkester i Oslo som i dag ledes av Minerva-redaktør Nils August Andresen. Stiftelsens donasjon på 500.000 kroner i 1918 gjenopplivet orkesteret etter at det ble oppløst under første verdenskrig.

Nasjonalmuseum fikk Munchs «Skrik» som en gave fra industrileder Olaf Schou, som gjennom sitt legat sikret museet mange av de største Munch-verkene, som Madonna, Det syke barn, Pikene på broen og Døden i sykeværelset. Det var Schou som reddet Munch nesten hver bidige gang han trengte penger. Andre kunstnere i epoken som Nikolai Astrup, Hans Jæger, Sibjørn Obstfelder, Herman Wildenvey, Olaf Bull, Theodor Kittelsen, Harald Sohlberg samt både Gustav og Emanuel Vigeland har alle mottatt stipend fra Schous legater. Schou var forøvrig barnebarnet av Schous bryggeri-eier Christian Julius Schou som er opphavet til Shous plass på Grünerløkka.

Men det begynner jo å bli en stund siden. Kommer det nye til?

Øiulfstad i Stiftelsesforeningen mener det gjør det. Senest rundt årsskiftet ble det opprettet en stiftelse av en velstående person på flere hundre millioner kroner.

Skulpturparken på Ekeberg ble til på initiativ av C. Ludens Ringnes Stiftelse. Skulpturene er egentlig eid av stiftelsen og lånes ut til Oslo kommune i 50 år. Vebjørn Sands Roseslott-utstilling er også organisert i en stiftelse.

Sjef for Oljefondet og finansmilliardær Nicolai Tangen valgte også å bruke stiftelsesformen da han opprettet AKO Kunststiftelse for å i fremtiden låne ut kunstsamlingen sin til Sørlandets kunstmuseum og styreleder Jan Vincents Johannessen.

AKO Kunststiftelse har fått kapital og kunstverk fra Tangens britiske AKO Foundation. Stiftelsen er etter Tangens ansettelsen i Oljefondet, eier av Tangens andel av AKO Capital som er verdt rundt 8 milliarder kroner.

- Og jeg tror det kommer mer av **forts.**

SAMFUNNSSTYRING

forts. >

det etter hvert, sier Øiulfstad. – Vi har en rik stat som plukker opp regningene i dag, men vil vi forbli rike for alltid? Stiftelsene vil uansett være der og kanskje spille en viktigere rolle.

Stiftelseslov

En av de første tingene regjeringen gjorde da den ble innsatt var å sette ned et utvalg som skulle utforme en ny stiftelseslov. Det skulle ikke være snakk om store juridiske endringer, men små språklige grep som ville gjøre loven enklere å bruke. Blant annet ble det foreslått å gjøre det mye enklere å omdanne stiftelser. Utvalget ville oppheve skillet mellom alminnelige stiftelser og næringsstiftelser. Utvalget foreslo også at daglig leder i utdelingsstiftelser kan få myndighet til å beslutte visse utdelinger.

Men siden utvalget la frem forslaget i 2016, er det blitt liggende i skuffen. Nærings- og fiskeridepartementet opplyser at de arbeider med forslag til ny stiftelseslov, men at arbeidet er forsinket på grunn av håndteringen av ulike koronarelaterte tiltak.

Øiulfstad mener norske politikere behandler stiftelsene stemoderlig.

– Stiftelsenes rolle for forskning og kulturliv blir for lite anerkjent, sier han.

En undersøkelse utført av Lotteri- og stiftelsestilsynet i november 2019 bekrefter at det i stor grad gjenspeiler befolkningen. 4 av 10 nordmenn ante ikke om norske stiftelser var viktige for samfunnet eller ikke.

Øiulfstad mener EU går foran på dette området.

– EU-kommisjonen fokuserer på stiftelsenes rolle og viser interesse for pengene og idéene de kan bidra med. Her hos oss er det omtrent ingen interesse, og det er trist.

– Private stiftelser opprettes ofte av formuende personer og er lett å sammenligne med offentlige tiltak. Er temaet for politisert?

– Nei, det handler ikke om politikk, tror jeg. Stiftelsene legger ikke føringer ved tildelingene sine. De krever ikke tradisjonelle oppsetninger av Peer Gynt i stedet for moderne tolkninger, for å si det sånn. Det finnes ikke i Norge.

Nei, kunstneriske føringer er det ikke så mye av. Men stiftelsene stiller andre krav. AKO får blant annet rett til å utnevne to styremedlemmer med vararepresentanter til Sørlandets kunstmuseums styre og representantskap, og museet må stille på minst et årlig dialogmøte om kunstfaglige spørsmål.

Mektige Sparebankstiftelsen DNB

Han har mye innflytelse i norsk kulturliv, Anders Bjørnsen, leder for kunst og kultur i Sparebankstiftelsen DNB. Totalt delte stiftelsen ut 900 millioner kroner i 2020, 250 av disse millionene i støtte til kunst og kultur.

Reddet lokalavisene

Sparebankstiftelsen DNB har også spilt en sentral og ofte underkommunisert rolle i det norske medielandskapet. Det var Sparebankstiftelsen DNB som opprettet Amedia-stiftelsen i 2016 for å sikre langsiktig eierskap i Amedia ASA og brorparten av landets lokalaviser. Aviskonsernet ble kjøpt av Telenor, LO og Stiftelsen Fritt Ord. Målet var å sikre at avisene kunne utvikle seg til det beste for sine lokalmiljøer, ifølge direktør André Støylen.

Det har gitt ringvirkninger. Amedia leverte i 2020 et brutto driftsresultat på en halv milliard kroner, konsernet oppretter nye aviser som Avisa Oslo og Nidaros, i desember 2020 kjøpte de Asker og Bærum Budstikke, og i april 2021 kunne Amedia-stiftelsen selv dele ut 25 millioner til gode formål.

Investerte i instrumenter

Men at Sparebankstiftelsen skulle bli en stor aktør innen kunst og kultursektoren var på ingen måte gitt fra starten. Det måtte en egen lov til, og litt kreativitet.

I utgangspunktet kunne en sparebankstiftelse dele ut 25 prosent av overskuddet sitt hvert år til allmennnyttige prosjekter i nærmiljøet sitt. Men så lenge 75 prosent fortsatt måtte holdes tilbake,

ville stiftelsenes kapital vokse som en ballong.

Bjørnsen og kollegaene mente det var meningsløst og skrev til finansstilsynsdirektør Bjørn Skogstad Aamo at de ønsket å bruke kapital til å investere i kunst og instrumenter. De argumenterte for at dette var verdier som ikke ville forringes over tid og således måtte være like bra som aksjer og obligasjoner. Siden 2006 har datterselskapet Dextra Musica kjøpt uvurderlige kvalitetsinstrumenter og lånt dem ut til musikere, og Dextra Artes har kjøpt kunst som er lånt ut til museer. Samtidig stilles det et krav om at musikerne stiller seg og instrumentet til disposisjon 5 dager i året for barn og unge.

– Når vi bruker 10 millioner på en fiolin og låner den ut til en utøver, så forstå alle at det må gis tilbake på et vis. Og det gjør utøverne med stor glede.

Begrensningen om kun 25 prosent av overskuddet kunne deles ut forsvant etterhvert, men da var allerede stiftelsen i gang med å tenke på hva de kunne gjøre med kunsten og instrumentene og de stadig voksende pengene til utdeling.

Stiftelsen har inntatt en mer aktiv posisjon. Et av de største prosjektene nå er Dirigentløftet hvor stiftelsen er med å utdanne dirigenter over en tiårsperiode. Dette var Sparebankstiftelsens idé, og stiftelsens folk har tatt rollen som katalysator.

– Vi vil være med å gjøre Norge til en dirigentnasjon, sier Bjørnsen.

Parallelt står stiftelsen bak et prosjekt på det klassiske talentutviklingsfeltet sammen med

Daglig leder Bergesenstiftelsen, Karianne Bjellås Gilje.

FOTO: BERGESENSTIFTELSEN

«Gaveforsterkningsordningen har gjort det viktigere å få med en stiftelse»

Karianne Bjellås Gilje

«Gate i Røros» av Harald Sohlberg donert til Nasjonalgalleriet i 1909.

FOTO: CC/HARALD SOHLBERG

Gir mest til kultur og idrett

Stiftelser deler ut rundt 6 milliarder kroner i året. Mest går til kultur og idrett, selv om det ble en liten nedgang i 2019.

FOTO: KILDE: LOTTERI- OG STIFTELSESTILSYNET

Talent Norge. Også det skal etter planen gå over flere år, og også her er stiftelsen sentral i den første fasen. Med stiftelsens økonomiske støtte blir det lettere å tenke langsiktig, noe som kan være vanskeligere for det offentlige som er avhengig av årlige budsjetter.

Samtidig gir det stiftelsen ekstremt stor innflytelse.

– Vi er fullstendig klar over hvor stor påvirkning vi har innen kunst og kulturfeltet, sier Bjørnsen.

Dette er noe han tenker mye på.

– Vi har fått en posisjon hvor miljøene kommer til oss og spør om vi kan ta initiativ og «sitte i midten». Jeg tror få tillegger oss en agenda, men de ser at vi har kreftene til å få til større løft, sier han.

En søknad til stiftelsen må oppfylle en del kriterier. Bjørnsen snakker om de fire fene: Frivillighet, forbilder, ferdigheter og fellesskap. Har man gode prosjekter som passer inn i en slik ramme, stiller man godt.

– Klassisk musikk og bildekunst har vært viktig i starten. Nå er vi i en fase hvor vi beveger vi oss sakte, men sikkert inn på andre felt som for eksempel dans og rytmisk musikk, sier Bjørnsen.

Han er overbevist om at stiftelsene blir viktigere i tiden som kommer. 2021 blir i hvert fall ikke et magert år.

– Vi får trolig rundt to milliarder i utbytte fra DNB-eierskapet i år, og planen er å over tid bruke det vi får inn, sier han.

Historisk har 25 prosent gått til kulturformål.

– Så tror jeg også det kommer en endring. De private formuene i Norge er fra midten av 80-tallet. Når dagens formuende nærmer seg 60 til 80 år, så begynner de kanskje å tenke mer på neste generasjon. Da vil det komme flere stiftelser.

Viktig supplement

Koronaviruset har rammet kultursektoren hardt. Daglig leder i Bergesenstiftelsen Karianne Bjellås Gilje forteller om en kraftig økning i antallet søknader. Det gjenstår å se om det er knyttet til pandemien, men i 2020 kom det inn 30 prosent flere søknader til stiftelsen enn året før. Stiftelsen arbeider nå med en ny digital søknadsportal, rigget for større pågang.

Bjellås Gilje mener utdelingsstiftelser i Norge er et viktig supplement til andre former for finansiering av humanitært og kulturelt arbeid.

Gaveforsterkningsordningen, som gjør at private gaver til allmennnyttige formål gjøres 25 prosent større av at staten, har hatt stor effekt.

– Ordningen har gjort det viktigere å få en stiftelse med på laget. – Bergesenstiftelsen kan sjelden fullfinansiere prosjekter, og ser positivt på at prosjekter setter sammen finansiering fra forskjellige kilder, sier hun. Et eksempel er at vi i flere tilfeller har gått sammen med Fritt Ord for å støtte ny, norsk dokumentarfilm.

– Fritt Ord har et noe smalere formål enn oss. Bergesenstiftelsen vil fortsette å ha et bredt nedslagsfelt innen de kulturelle og humanitære samfunnsområdene, men det hindrer ikke samarbeid med andre stiftelser med et noe annet formål, sier hun.

– Jeg håper det dannes flere allmennnyttige stiftelser i Norge, og at de vi har videreutvikler seg, også med tanke på økt deling og samarbeid stiftelsene imellom, til beste for allmennnyttige samfunnsfelt. Utdelingsstiftelser er en del av samfunnsveven i Norge som det gjerne kan bli økt bevissthet om. Det er positivt for hele samfunnet at det finnes alternative finansieringskilder i tillegg til det offentlige og til markedet. /